

Н. Руденко

ПРОМЕТЕЙ І АПОЛЛОН У ДОБУ ПОСТСЕКУЛЯРНОСТІ

N. Rudenko

PROMETHEUS AND APOLLO IN THE POSTSECULAR ERA

Секулярність означала звільнення суспільства від обов'язкової релігійної регламентації. У секулярному світі головними стають наука, раціональність, особиста свобода. Але цей процес мав і наслідок: людина залишилась без спільного відчуття трансцендентного, без тієї «вертикалі», яка виходить за межі повсякденності. Сьогодні ми живемо у постсекулярному просторі. Це не повернення до догматичної релігії, а радше пошук нової форми духовності. Постсекулярність визнає: світ лишається світським, але в ньому знову виникає потреба у священному досвіді — такому, який не можна звести до раціонального чи утилітарного.

Людина за своєю природою складається не тільки з раціонального начала. У її основі живе ірраціональне — той самий античний Хаос, з якого народився космос, і ті міфічні химери, що колись втілювали темні, непередбачувані сили буття. У світі раціональної логіки, як і в ортодоксальних релігіях, цей хаос зазвичай придушується: над ним перемагає розум, порядок, бог як втілення закону. Але сьогодні стає зрозуміло, що повне пригнічення цієї стихії робить людину неповною.

У цьому контексті покажемо образ актора-Прометея. Колись театр жив під його знаком: актор був подібний до героя, який несе людям світло, вогонь, знання. Він вважав, що знає істину і має відкрити її іншим. Це був час, коли театр виховував, просвічував, говорив із позиції вищого знання. Але сьогодні цей образ застарів. У світі, де істини множинні, прометеївський актор втрачає силу. Людина більше не хоче, щоб її «освічували зверху» — вона шукає спільну подію, діалог, момент, коли сенс народжується тут і тепер.

Поруч із Прометеєм у давньогрецькому світі стоїть Аполлон — бог світла, гармонії та порядку. Саме він переміг чудовиськ, установив лад, відокремив денне від нічного. Західна культура довго жила під знаком Аполлона: це була епоха, де розум і логіка мали перемагати хаос. Але сьогодні ця модель старіє. Нам більше не потрібно знищувати химер, не потрібно душити власний хаос — навпаки, треба навчитися з ним співіснувати. Ці внутрішні чудовиська — не вороги, а носії сили. Їх можна приручати не мечем, а розумінням, ритуалом, творчістю. І саме мистецтво, особливо театр, може стати місцем цього нового союзу людини й власного хаосу.

Завдання постсекулярного світу — не викоринити це ірраціональне начало, а подружитися з ним, прийняти власних «химер» як частини себе, навчитися вести з ними діалог. Впливати на цей хаос можна через ритуали, ірраціональні дієства, які надають змогу інтегрувати темні сили у творче русло. Саме тут особливе місце займає мистецтво і передусім театр.

Театр у постсекулярній перспективі стає не просто видовищем чи відтворенням тексту, а ритуалом, який допомагає людині зустрітися з власним хаосом, пережити його й трансформувати. Це простір, де актор і глядач не уникають ірраціонального, а навпаки — входять у нього, щоб народити нові сенси. Таку театральність автори сучасних досліджень називають емерджентною — тобто такою, у якій смисли не нав'язуються, а виникають спонтанно зі взаємодії всіх елементів: актора, глядача, простору, звуку, тіла.

Цей процес можна порівняти з квантовим явищем: актор водночас перебуває в кількох станах — він і грає, і є самим собою, і одночасно відкриває нову реальність. Такий актор — «квантовий перформер», спадкоємець і Прометей, і Аполлона, але вже без потреби в перемозі чи покаранні. Його головна сила — присутність, здатність бути провідником між хаосом і гармонією.

Постсекулярна духовність не зводиться до нової релігії. Вона — це досвід єдності, який може проявитися у творчому акті, у глибокому переживанні, у спільному диханні театру й глядача. І в цьому сенсі мистецтво стає новим храмом — храмом без догм і стін, де народжується не «правильна віра», а жива присутність, відчуття глибшого зв'язку з буттям.

Отже, постсекулярність — це шанс на створення нової духовності. Духовності, яка не копіює старої ортодоксії й не обмежується голою раціональністю, а народжується як живий результат зустрічі порядку й хаосу, науки й міфу, логіки та ритуалу. Це і є емерджентний процес: поява нової якості, що визріває зсередини самої сучасності й відповідає на глибинний запит часу.

Д. Гаврилюк

ДРАМАТУРГІЯ ВІЙНИ: ХУДОЖНЯ ПАСТКА ДИДАКТИЗМУ

D. Havryliuk

DRAMATURGY OF WAR: THE ARTISTIC TRAP OF DIDACTICISM

Після повномасштабного вторгнення 2022 р. український театр знову отримав місію — свідчити та фіксувати досвід війни. У перші місяці з'явилася хвиля сучасної драматургії, яка перетворила сцену на простір терапії, проживання болю та колективного очищення. Це було необхідно — ми всі шукали спосіб говорити про травму. Однак поруч із цим художнім осмисленням з'явилася інша тенденція — небезпека власти в дидактизм, у прагнення говорити занадто прямо, пояснювати, «як треба розуміти». Така спрямованість часто підриває художню глибину творів.

У драматургії війни можна простежити появу своєрідної «правильності». Автори прагнуть бути почутими, але водночас бояться бути «неправильними», «непатріотичними». Через це драматурги часто жертвують внутрішнім конфліктом персонажів, неоднозначністю ситуацій, складністю характерів. Зникає парадоксальність і відчуття живої людини. Тексти іноді перетворюються на звіти, маніфести чи репортажі — а не на драматичні твори. Дидактизм стає реакцією на суспільну потребу «пояснювати» і створює цим художню пастку, в яку можуть потрапити навіть найщиріші тексти.

Якщо в класичній драматургії конфлікт народжується з протиставлення ідей, то в дидактичній існує вже готовий моральний висновок. Це часто зумовлено внутрішнім тиском, такою самоцензурою або бажанням швидкої комунікації в умовах кризи, що змінює природу мистецтва. Коли драматурги стають «рупорами» національної позиції, п'єси схиляються до моралізаторства. Герої перестають бути динамічними — рідше проголошують істини, ніж діють, шукають. Часто з'являється чорно-біле зображення персонажів: російські персонажі постають виключно як абсолютне зло. І хоча ми всі розуміємо реальність воєнних злочинів, така спрощеність обмежує дослідження людської природи. Вона нагадує радянську